

Neogrecista Alois Koudelka (1861–1942). Vzpomínka při příležitosti 150. výročí jeho narození

KATEŘINA BOČKOVÁ LOUDOVÁ

Letos si připomínáme již 150 let od doby, kdy se v moravském Kyjově narodil překladatel O. S. Vetti, vlastním jménem Alois Koudelka (1861–1942). Protože do okruhu jeho překladatelského zájmu patřila také novořecká povídková tvorba, je toto výročí dobrou příležitostí ke krátké vzpomínce na tuto (nejen) ve své době obdivuhodnou osobnost.

Koudelka pocházel z chudé katolické rodiny, ale jako nadaný student na sebe upozornil již při studiu na brněnském gymnáziu, které absolvoval v roce 1879. Poté vstoupil do biskupského alumnátu (kněžský seminář, zejm. pro žáky bez prostředků; z lat. *alumnus* „žák“) v Brně, kde se až do roku 1883 věnoval studiu teologie. Jak vzpomíná jeho životopisec a přítel Ignát Zháněl, Koudelkův vášnivý zájem o studium cizích jazyků byl patrný již při studiu bohoslovectví, kdy každou volnou chvíli trávil pilným studiem angličtiny. Jeho píli a talent rozpoznal také jeho profesor bohovědy, dr. Josef Chmelíček, sám znalec mnoha moderních jazyků, který Koudelku podporoval ve studiu dalších jazyků.¹

V roce 1884 byl vysvěcen na kněze a poté postupně působil v různých farnostech na Vysočině (Rovečné u Olešnice) a zejména na jižní Moravě (Bučovice, Kobyly, Nikolčice, Prace u Slavkova). Do kněžského „dúchodu“ odešel v roce 1933. Dožil, vážně nemocen, v brněnském starobinci, tzv. Augustineu, kde zemřel roku 1942 ve věku 81 let.

Dnes na něj vzpomínáme především jako na autora překladů z téměř třiceti jazyků. Odtud pochází také jeho soudobá přezdívka „moravský Mezzofanti“, kterou získal podle italského kardinála Giuseppeho Mezzofantiho (1774–1849), polyglota ovládajícího údajně přes sedmdesát cizích jazyků. Koudelka publikoval pod mnoha pseudonymy, často volenými podle míst, kde žil (např. Al. K. Nikolčický, Kyjovský), příp. podle jazyků, z nichž překládal. V případě řečtiny známe tři pseudonymy: A., B. nebo K. Kakomoiros („Nešťastník“) a dubia Aidios Diorismenos („Věčně omezovaný“) a Prosechis Nystazon („Potomky (?) unavující“).² Nejznámější je však pod pseudonymem O. S. Vetti, jenž vznikl z genitivu názvu divadelního a literárního spolku *Osvěta*, který existoval v Bučovicích (Osvěty = O. S. Vetti).

Předmětem jeho zájmu byly především romány, novely a soubory povídek. Literárně činný byl již na gymnáziu, kdy začal psát do časopisu *Hlídky*, kam od 90. let přispíval také kritikami a esejemi o cizích literaturách. Debutoval překlady z „větších“ jazyků v 80. letech 19. století (angličtina, italština, francouzština, španělština), od 90. let 19. století a v 1. desetiletí 20. století rozšířil svůj záběr také o jazyky „menší“ (novořečtina, fiňština, islandština), zejména pak slovanské (např. bulharština, slovinština, chorvatština, ukrajinština). Za 1. světové války dále

¹ ZHÁNĚL 1911, 4–5.

² MACURA 1993, 894.

přibýly jazyky v té době v českém prostředí málo známé (např. estonština, gruzínština, rumunština). Některé jeho překlady byly vydány knižně jako samostatné sbírky povídek (zejména v pražském Ottově nakladatelství), jiné vyšly časopisecky (např. *Květy*, *Hlas*, *Lidové listy*).

Vzhledem k množství zveřejněných překladů však nebyla Koudelkova bibliografie nikdy systematicky zpracována (součet jeho překladů v době jeho 60. narozenin uvádí šedesát šest knižně vydaných překladů v rozsahu 14 600 stran a dvoj- nebo trojnásobný počet překladů časopiseckých).³ Koudelka se díky své překladatelské činnosti seznámil s literáty té doby, mezi jeho dobré přátele patřil např. Vilém Mrštík, dopisoval si s hlavními představiteli tzv. katolické moderny, Sigismundem Bouškou,⁴ Vilémem Bitnarem či Karlem Dostálem Lutinovem.⁵

Koudelkovo překladatelské nadšení bylo provázeno řadou potíží, a to zejména existenčních, neboť náklady spojené s opatrováním cizojazyčných knih či slovníků bylo z platu venkovského faráře obtížné pokrýt. Nashromáždil neméně úctyhodnou sbírku gramatik a slovníků všemožných jazyků, z nichž překládal.⁶ O rozsáhlé knihovně se zmiňuje také sám Koudelka v posledním rozhovoru s Rudolfem Fejfušou v brněnském Augustineu⁷. Pokud jde o Koudelkovo „vybavení“ pro překlady z novořečtiny, disponujeme jen kusým svědectvím brněnského gymnaziálního profesora Jana Korce, který na základě svých cest po Řecku publikoval na konci 19. století o novořečtině několik odborných statí.⁸ V jedné z nich nazvané O novořečtině⁹ zmiňuje Koudelku jako našeho nejlepšího znalce novořečtiny a poukazuje na smutnou skutečnost, že „si ku svým novořeckým překladům ze spousty dialektologického materiálu v různých novořeckých, německých, vlaských a francouzských spisech sem tam roztroušeného novořecký slovník sám teprve musí pracně sestavovati“. Co se však po Koudelkově smrti s jeho rozsáhlou pozůstalostí stalo, bohužel nevíme (na tuto skutečnost poukazoval již v 50. letech 20. stol. Koudelkův životopisec dr. Jaroslav Krčmář), a tak se můžeme jen dohadovat, jak jeho novořecký slovník vypadal.

Koudelkův zájem o novořeckou literaturu se omezil na povídkovou tvorbu, množství jeho překladů však není zanedbatelné, neboť povídkám z novořečtiny věnoval hned tři samostatné výběry. Jako první byl vydán v roce 1894 v Ottově nakladatelství soubor čtyř povídek pod názvem *Kus jižního nebe* (Vikelas: *U očního lékaře*, Drosinis: *Amaryllis*, Karkavitsas: *Z církve vyobcovaný*, Vizyinos: *Matčina muka*). V roce 1897 byl pak tamtéž vydán

³ KRČMÁŘ 1954, 181–182. Základní přehled Vettiho bibliografie viz MACURA 1993, 894–895.

⁴ Sigismund Bouška věnoval Vettimu svou knižní prvotinu, sbírku sonetů *Pietas* (1895). V korespondenci Sigismunda Boušky a Karla Dostála Lutinova však Bouška projevuje svoji nelibost nad tím, že Vetti není ztotožněn s literárními cíli katolické moderny: „S Vettim nic není. Nechápe nás. Ač by byl pro nás neocenitelným. Vše je tu marno. On jde se starou generací, překládá věci děsné, kožené.“ In MAREK 2002, 256.

⁵ FEJFUŠA 1941, 5–6.

⁶ ZHÁNĚL 1911, 5.

⁷ FEJFUŠA 1941, 6.

⁸ Viz LOUDOVÁ 2009.

⁹ KOREC 1897, 123.

tematicky zaměřený výbor povídek z období řecké osvobozené revoluce pod názvem *Z bojů za volnost otčiny*: několik povídek z různých novořeckých nářečí. Sem byly zahrnuty dvě povídky Andrease Karkavitsase (*Chrysanthos* a *Assimo*), dále pak *Zmrzlá mohyla* Dimitriose Chadzopolose a *Angelos* Jeorjiose Drosinise. O dva roky později (1899) pak Ottovo nakladatelství vydalo v rámci své řady Světová knihovna *Tři novořecké povídky* Dimitriose Vikelase, opět v Koudelkově překladu (*Škaredá sestra, Vzteklinou postižený, Otec Narcis*). Tento výbor je jako jediný opatřen krátkou předmluvou týkající se postavy autora – z ní je zřejmé, že byl Koudelka o Vikelasově tvorbě dobře informován, kromě jeho povídkové tvorby zde zdůrazňuje také jeho zásluhy na poli překladů ze světových literatur do novořečtiny i jeho cestopisnou tvorbu. Zdá se, že je informován také o Vikelasově aktuální tvorbě na poli politiky a lingvistiky. Můžeme se však jen domýšlet, zda byl s tímto autorem v nějakém kontaktu nebo jeho znalosti pramení z pečlivého sledování Vikelasovy tvorby v Řecku a ve Francii. Po delší odmlce pak nacházíme ve výboru překladů z několika cizích jazyků *Na táčkách u cizích spisovatelů I* (Brno 1910) dvě Damverjisovy povídky *Otec Jannis* a *Dcera kapitánova* (ze sbírky *Oi Κρήτες μου: Αλληγήματα*, Atény 1898). Koudelkovy časopisecké překlady z novořečtiny nejsou zatím zmapovány vůbec.

Jak je patrné z Koudelkova výběru autorů, zajímala ho zejména žánrová národopisná povídka zobrazující každodenní život na řeckém venkově a k překladu volil zejména díla autorů generace 80. let 19. století. V Koudelkově výběru povídek od těchto autorů je zřejmé, že si vybíral jak žánrový popis venkovského života včetně jeho morálních a etických specifik (např. *Assimo*), tak povídky naturalistické, laděné spíše jako psychologické či sociologické sondy. Často překládal povídky, jejichž hlavní postavou je kněz řešící morální dilema (např. v povídce *Otec Jannis*, kde se kněz dopustí hříchu zabití, nebo v povídce *Otec Narcis*, jejíž hlavní hrdina – mladý kněz – musí u případu malomocného mladíka překonat svůj strach z poslední služby umírajícím). Důležitým tématem byl pro Koudelku také statečný boj Řeků proti Turkům, např. v povídce *Dcera kapitánova*, kde otec raději zabije svou nejmilejší dceru, než aby ji provdal za Turka. Nevyhýbá se však ani humorným hříčkám ze života venkovského lidu, např. v povídce *Škaredá sestra*, kde se gymnaziální profesor, starý mládenec, rozhodne oženit – nejprve chce pouze pomoci svému příteli, který si může vzít milovanou dívku pouze tehdy, najde-li se nejdříve ženich i pro její starší „ošklivou“ sestru. Nakonec však dosahuje vytuženého štěstí nejen profesorův přítel, ale nečekaně i sám profesor.

Za Koudelkova života byla ceněna především vysoká umělecká úroveň jeho překladů a dobrá čeština. V neposlední řadě byl kladně hodnocen za uvedení „odlehklých“ literatur do českého povědomí, přičemž u některých jazyků předstihl o mnoho let i literaturu německou.¹⁰ Jeho role při seznamování českého publika s novořeckou literaturou však zatím zůstává nezhodnocena, ani Koudelkovy překlady z novořečtiny se v české neogrecistice ne-dočkaly žádné recepce a čekají tak stále na své zhodnocení.

¹⁰ KRČMÁR 1954, 181–182.

Bibliografie

- FEJFUŠA, R. *Český Mezzofanti*. Lidové noviny 19. 1. 1941, 5–6.
- MACURA, V. Alois Koudelka. In: V. Forst a kol. (ed.) *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce 2/II K–L*, Praha 1993, 894–895.
- KOREC, J. O novořečtině. *České museum filologické* 3, 1897, 118–135.
- KRČMÁŘ, J. Český Mezzofanti. *Duchovní pastýř* 4, 1954, 181–182.
- LOUDOVÁ, K. „Nynější nové řečtině netřeba se učit.“ Novořečtina v českých cestopisných zprávách přelomu 19. a 20. století. *Neograeca Bohemica* 9, 2009, 41–49.
- MAREK P. (ed.) *„Jsem disgustován“: vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*, Olomouc 2002.
- VETTI, O. S. (přel.) *Kus jižního nebe: povídky*, Praha 1894.
- VETTI, O. S. (přel.) *Z bojů za volnost otčiny: několik povídek z různých novořeckých nářečí*, Praha 1897.
- VETTI, O. S. (přel.) *Dimitros Vikelas: Tři novořecké povídky*, Praha 1899.
- VETTI, O. S. (přel.) *Na táčkách u cizích spisovatelů I*, Brno 1910.
- ZHÁNĚL, I. O. S. Vetti – Alois Koudelka jako padesátník, *Našinec* 12. 11. 1911, 4–5.

Νεοελληνιστής Alois Koudelka (1861–1942). 150 χρόνια από τη γέννησή του*

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΒΟΪΚΟΒÁ LOUDOVÁ

Φέτος γιορτάζουμε την 150^ή επέτειο γέννησης του Τσέχου μεταφραστή Alois Koudelka (1861–1942) που στη μεταφραστική του δραστηριότητα ήταν γνωστός κυρίως υπό το ψευδώνυμο O. S. Vetti. Γεννημένος σε μια φτωχή οικογένεια στο Kyjon της Μοραβίας, σπούδασε θεολογία και το 1884 χειροτονήθηκε ρωμαιοκαθολικός ιερέας. Από τότε υπηρετούσε όλη τη ζωή του σε διάφορες επαρχιακές ενορίες στη Vysočina και Νότια Μοραβία. Σήμερα τον θυμόμαστε περισσότερο ως μεταφραστή σχεδόν από 30 γλώσσες. Από εδώ προέρχεται επίσης η επωνυμία του „μοραβικός Mezzofanti“ την οποία απέκτησε βάσει της ομοιότητάς του με τον Ιταλό καρδινάλιο Giuseppe Mezzofanti (1774–1849) που γνώριζε, δήθεν, πάνω από 70 ξένες γλώσσες.

Ο Koudelka άρχισε να δημοσιεύει τις μεταφράσεις του από „μεγαλύτερες γλώσσες“ (αγγλικά, ιταλικά, γαλλικά, ισπανικά) στο λογοτεχνικό περιοδικό *Hlídko* κατά το 1880. Από τη δεκαετία του '90 και στην πρώτη δεκαετία του 20^{ού} αιώνα επέκτεινε το ενδιαφέρον του και σε γλώσσες „μικρότερες“, κυρίως σλαβικές, αλλά και στα νέα ελληνικά. Τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο προσέθεσε επίσης γλώσσες τότε ελάχιστα γνωστές στο τσεχικό περιβάλλον, π.χ. ρουμανικά, γεωργιανά ή την εσθονική γλώσσα. Η συστηματική καταγραφή της βιβλιογραφίας του Koudelka δεν έχει γίνει ποτέ, στα 60 του χρόνια όμως λογαριάζαμε 66 μεταφράσεις δημοσιευμένες σε βιβλία και περίπου διπλάσιο ή τριπλάσιο αριθμό μεταφράσεων σε περιοδικά (π.χ. *Květy*, *Hlas*, *Lidové listy*).

Το ενδιαφέρον του Koudelka για τη νεοελληνική λογοτεχνία περιορίστηκε στην πεζογραφία, πιο συγκεκριμένα στο ηθογραφικό διήγημα της γενιάς του '80. Το ποσό των μεταφράσεών του όμως δε είναι αμελητέο, γιατί στα νεοελληνικά διηγήματα αφιέρωσε τρεις συλλογές διηγημάτων. Ως πρώτη εμφανίστηκε το 1894 η συλλογή *Kus jižního nebe* (Ένα κομμάτι του νότιου ουρανού) με συνολικά τέσσερα διηγήματα του Βικέλα, του Δροσίνη, του Βιζυηνού και του Καρκαβίτσα. Το 1897 εκδόθηκε μια άλλη συλλογή με θέμα τον ελληνικό εθνικό απελευθερωτικό αγώνα του 1821 υπό όνομα *Z bojů za volnost otčiny: několik povídek z ruzných novověkých nářečí* (Από τον αγώνα για την ελευθερία της πατρίδας: μερικά διηγήματα από διάφορες ελληνικές διαλέκτους). Εδώ εντάχθηκαν δύο διηγήματα του Καρκαβίτσα και από ένα διήγημα του Δημήτρη Χατζόπουλου και του Δροσίνη. Δύο χρόνια αργότερα (1899) εκδόθηκε σε μετάφραση του Koudelka η συλλογή *Tři novověké povídky* (Τρία ελληνικά διηγήματα) που περιείχε διηγήματα του Βικέλα. Μετά από μια μεγαλύτερη διακοπή εμφανίζονται το 1910 άλλα δύο μεταφρασμένα διηγήματα του Δαμβέρρη από τη συλλογή του *Οι Κρήτες μου: Διηγήματα* (Αθήνα 1898), εντεταγμένα σε

* Πρόκειται για περίληψη του άρθρου *Neogrecista Alois Koudelka...*, *Neograeca Bohemica* 11, str. 131–4.

συλλογή μεταφράσεων από περισσότερες ξένες γλώσσες *Na táčkách u cizích spisovatelů I* (Κουβεντιάζοντας με ξένους συγγραφείς I). Για τις νεοελληνικές μεταφράσεις του Koudeřka στα περιοδικά δεν γνωρίζουμε προς το παρόν τίποτα.

Οι σύγχρονοι του Koudeřka εκτιμούσαν κυρίως το υψηλό καλλιτεχνικό επίπεδο των μεταφράσεών του, συμπεριλαμβανομένων και των τσεχικών του, και το γεγονός ότι εισήγαγε τις λίγο γνωστές λογοτεχνίες στο τσεχικό αναγνωστικό κοινό. Όμως ο ρόλος του στην εισαγωγή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στους Τσέχους αναγνώστες μένει ακόμη ανεκτίμητος και οι μεταφράσεις του περιμένουν ακόμη την αξιολόγησή τους.